

**De Pue, E., Strykers, P. en Vanden Bilcke, C., Milieuzakboekje 1986, Kluwer rechtswetenschappen, Antwerpen, 1986, 378 p.**

Als voortzetting van het in 1981 uitgegeven *Praktisch Handboek Milieurecht* is nu bij Kluwer onlangs het *Milieuzakboekje 1986* verschenen. Het boekje behelst vooreerst een inventaris van het zeer omvangrijke arsenaal van internationale verdragen, Europese richtlijnen, wetten, decreten en hun uitvoeringsbesluiten, geldend binnen het Vlaamse Gewest. Het ruimtelijke ordeningsrecht, de wetgeving met betrekking tot de verschillende vormen van milieuhinder en het milieubeschermingsrecht worden op een praktisch-informatieve wijze beschreven en steeds voorzien van een duidelijke en kritische commentaar.

Hiernaast biedt het zakboekje vooral de milieugroeperingen en de geïnteresseerde burgers enig inzicht in het aansprakelijkheidsrecht betreffende het leefmilieu en worden de verschillende mogelijkheden besproken om preventief op te treden tegen de milieuverstoring en om schadevergoeding of maatregelen tegen de verontreinigende toestand te bekomen via administratieve weg, burgerlijke rechtbank of strafrechter.

De gedetailleerde inhoudstafel en de overzichtelijke procedureschema's en bijlagen zorgen voor een gemakkelijk opzoeken van concrete gegevens en voor een zeer toegankelijke informatie.

Deze publikatie valt zeker aan te bevelen aan ieder die met milieurecht te maken krijgt. Kluwer biedt ook de mogelijkheid op een abonnement op dit milieuzakboekje: het is namelijk de bedoeling elk jaar een bijgewerkte uitgave op de markt te brengen.

Eric Doms

**Haffmans, Ch., Terbeschikking gesteld. Geschiedenis, oplegging en executie van een strarechtelijke maatregel, Arnhem, Gouda Quint, 1984, 77 p.**

In 1984 verscheen het tweede boekje in de reeks 'Procescahiers' over de in Nederland veel besproken terbeschikkingstelling van de regering (TBR). In België wordt dit begrip gebruikt voor de terbeschikkingstelling van minderjarigen (art. 39 en 40 van de Jeugdbeschermingswet); voor de landlopers en bedelaars (Wet 27 november 1891) en voor de terbeschikkingstelling van recidivisten en gewontemisdadigers (art. 22-26, W. 1 juli 1964). Nochtans lijkt het toepassingsgebied van de TBR in Nederland vergelijkbaar met dat van de internering van de krankzinnigen en abnormalen in België.

In een eerste hoofdstuk bespreekt Haffmans het ontstaan van de TBR. Vóór de Wet van 1928, die de TBR in Nederland invoerde, kon de rechter een geesteszieke die een strafbaar feit beging 'dat hem wegens de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner geestesvermogens niet kan worden toegerekend', alleen vrijspreken (art. 37, 1 Sr.). Vaak interpreteerde men daarom de 'toerekenbaarheid' zeer ruim, waarbij een hoge gevangenisstraf werd opgelegd, als bevei-

ligingsmaatregel. Voor opsluiting op grond van de Krankzinnigenwet, was alleen de burgerlijke rechter bevoegd. De 'Psychopatenwetten' van 1928 moesten deze problemen verhelpen. Thans voorzien art. 37a e.v. van het Nederlandse Wetboek van Strafrecht in de mogelijkheid om, in plaats van of *naast* de straf, de TBR op te leggen, voor een periode van twee jaren, die eventueel verlengd kan worden.

Vervolgens geeft Haffmans een overzicht van de toepassing van de TBR in de praktijk, sinds de invoering ervan in 1928 tot nu. Volgens hem zijn er de laatste jaren gemiddeld 100 opleggingen per jaar en is het gemiddeld verblijf in een TBR-inrichting thans 4,5 tot 5 jaar. Bovendien schijnt er een tendens te bestaan om de duur van de maatregel aan te passen aan de ernst van het feit.

Bij de toepassing van de TBR is er altijd een spanning geweest tussen enerzijds de noodzakelijk geachte beveiliging van de maatschappij en anderzijds de behandelingsgedachte. Deze tegenstelling wordt op verscheidene plaatsen in het werk van Haffmans benadrukt. In de jaren '70 had de Jurisprudentie vooral de neiging om de beveiligingsfunctie van de TBR te benadrukken. Behandeling mag, maar eerder als 'ethos' van de tenuitvoerlegging van de TBR, dan als doel van de TBR (p. 24). Dit werd o.m. duidelijk gemaakt in een arrest van 14 juni 1974 van de Hoge Raad, waarin gesteld werd dat een arts niet gerechtigd is om een patiënt een door deze niet gewenste behandeling te doen ondergaan en dat ook bij TBR een dwangbehandeling, tegen de wil van de gedetineerde in, is uitgesloten.

In het derde hoofdstuk bespreekt Haffmans de plaats van de TBR in het strafrecht. TBR dient ter beveiliging van de maatschappij. Theoretisch zou TBR dan ook kunnen eindigen indien de dader niet meer gevaarlijk is. Men zou dan ook een gedetineerde b.v. na twee jaar kunnen ontslaan omdat hij niet meer sociaal gevaarlijk is, maar volgens Haffmans zal er dan toch hevige maatschappelijke reactie zijn, omdat men de 'straf' van twee jaar voor een zwaar feit te kort vindt. Hieruit blijkt volgens hem dat TBR soms niet voldoet aan de maatschappelijke vergeldingsdrang. De auteur suggereert dat de invoering van een minimumduur van de TBR, gerelativeerd aan de ernst van het feit, deze vergeldingsdrang zou kunnen bevredigen (p. 28-29). Aan dit probleem wordt trouwens gedeeltelijk tegemoetgekomen doordat er naast de TBR soms ook een gevangenisstraf kan worden opgelegd. In een recent arrest stelde de Hoge Raad desbetreffend dat TBR de beveiliging van de maatschappij beoogt, maar dat de wet toelaat dat naast die terbeschikkingstelling een gevangenisstraf van geruime duur wordt opgelegd wegens de ernst en het schokkend karakter van het bewezen verklaarde (Hoge Raad, 12 november 1985), *Nederlands Juristenblad*, 1986, 229).

Op p. 30-35 komt Haffmans terug op het dilemma beveiliging of behandeling. Zijns inziens mag de mogelijkheid tot behandeling zeker niet als criterium voor de toepassing van de TBR worden gebruikt. Het enige criterium voor de oplegging van TBR moet zijn dat 'het belang der openbare orde niet door middel van de straf te verwezenlijken is' (p. 32). Hiermee wordt bedoeld dat door de verminderde toerekenbaarheid de dader niet of slechts in mindere mate kan worden gestraft. Hoewel de mogelijkheid tot behandeling geen criterium mag zijn voor de toepassing van TBR, zal bij de tenuitvoerlegging van de TBR nochtans alle aandacht op de behandeling worden gevestigd. Enerzijds kan door de behandeling de duur van de vrijheidsberoving ter beveiliging verkort worden. Dit is

vooral belangrijk omdat TBR eigenlijk van quasi onbepaalde duur is (art. 37b Sr : in principe opgelegd voor twee jaren, maar er is een onbeperkt aantal verlengingen mogelijk). Anderzijds zal de behandeling ook op lange termijn de vereiste beveiliging bieden, nl. een risicoloze terugkeer in de samenleving. Haffmans stelt zich evenwel de vraag hoe dit ideaal bereikt kan worden indien de patiënt mag weigeren een ongewenste behandeling te ondergaan (p. 35). Er is nochtans een positieve motivatieprikkel tot behandeling door de onbepaalde duur van de TBR. Dit wordt uitgedrukt in de boodschap: 'Als je niet verandert, kom je er niet uit'. (p. 69). Dit schijnt een belangrijk machtsmiddel te zijn om toch een 'vrijwillige' medewerking van de verpleegde gedetineerde te krijgen.

Vervolgens komt de tenuitvoerlegging van de TBR aan bod. Een terbeschikkinggestelde wordt in principe eerst in het Selectieinstituut in Utrecht geplaatst, waar men een selectieadres zal geven m.b.t. de meest geschikte inrichting (theoretisch is plaatsing bij een gezin ook mogelijk, maar dit schijnt in de praktijk nauwelijks nog te worden toegepast). Er schijnen recent meer plaatsingen te zijn in particuliere inrichtingen. In de eerste plaats geschiedt dit wegens een gebrek aan middelen bij de overheid en bovendien zou de godsdienstige identiteit in particuliere inrichtingen beter tot zijn recht komen. Haffmans stelt — o.i. terecht — vragen bij deze ontwikkeling (p. 42). Is dit wel te rijmen met de beveiligingsfunctie van TBR en met het principe dat de overheid de volledige verantwoordelijkheid voor de tenuitvoerlegging draagt? Ook is het nadeel dat, nadat de overheid een contract heeft gesloten met een private inrichting, de overheid het contact verliest met de inrichting, zodat het ook niet meer mogelijk is om invloed uit te oefenen op het beleid van de inrichting. Dan volgt een gedetailleerde bespreking van alle TBR-inrichtingen, hetgeen hier verder onbesproken kan blijven.

De duur van de TBR kan telkens verlengd worden voor twee jaren. Het Openbaar Ministerie maakt de zaak terug aanhangig en vordert verlenging. Meestal volgt het Openbaar Ministerie daarbij het advies van de inrichting. De beslissing van de verlenging van TBR is niet het voorwerp van een tegensprekelijke procedure met uitgebreide rechten van de verdediging. Er is geen *recht* om gehoord te worden, alleen de *mogelijkheid*; geen appel en geen openbare behandeling (p. 57). De Hoge Raad heeft trouwens beslist dat een verlengingsbeslissing die genomen wordt nadat de termijn overschreden is, niet met nietigheid behept is. De zwakke rechtspositie van de gedetineerde bij de verlengingsbeslissing is wel aan kritiek onderhevig (zie desbetreffend b.v. Mols, G., 'Rechtsbijstand aan TBR-gestelden voor en na Haars', *Rechtshulp*, januari 1986 en Van Marle, H., 'De versterkte dialoog: de rechtspositieregeling T.b.r.', *Proces*, april 1986). Er schijnen ook voorstellen te bestaan, b.v. om een motiveringsplicht voor de verlengingsbeslissing in te voeren.

Interessant is vooral het deel dat handelt over de verloven. Indien een TBR-gestelde tijdens zijn verlof opnieuw een misdrijf pleegt, veroorzaakt dit altijd grote ophef en heeft dit volgens Haffmans ook direct weerslag op het algemene verlovenbeleid. Hij weet evenwel met cijfermateriaal aan te tonen dat het werkelijke risico, in strijd met wat daarover soms beweerd wordt, vrij beperkt is. B.v. in de kliniek Veldzicht in Avereest werden in 1982 2833 verloven uitgereikt, waarbij het slechts in drie gevallen tot een strafbaar feit kwam. Twee daarvan werden bovendien nog geseponeerd.

Een verdienste van het werk van Haffmans is dat hij de kans ziet om op weinig ruimte (77 p.) een redelijk goed inzicht in enkele problemen van de toepassing van de TBR in Nederland te verschaffen. De auteur heeft daarbij bewust de nadruk gelegd op de tenuitvoerlegging (p. 71) en vooral op de praktijk daarvan. Men heeft daardoor soms wel het gevoel dat het positief recht hier en daar wat summier behandeld wordt. Er wordt b.v. wel uitgebreid aandacht besteed aan de structuur van elke TBR-inrichting, waarbij meestal de vermelding van de capaciteit niet ontbreekt en soms de naam van de directeur zelfs genoemd wordt, maar b.v. de toepassingsvoorwaarden zelf van de TBR worden slechts zeer kort vermeld. Zo kwam uit het boekje ook niet duidelijk naar voren dat de rechter naast de TBR ook soms de 'plaatsing in een krankzinnigengesticht' beveelt, op grond van art. 37,2 Sr. Slechts na lezing van andere publikaties van de auteur komt dit duidelijk uit de verf (Zie Haffmans, Ch., 'Maakt de Hoge Raad een einde aan de combinatie plaatsing in een krankzinnigengesticht en TBR?', *Nederlands Juristenblad*, 1986, 313 en Haffmans, Ch., 'Strafrechtelijke plaatsing in een krankzinnigengesticht verder in de verdrukking?', *Nederlands Juristenblad*, 1986, 404).

Hoewel het boekje dus voor de Nederlandse praktijkjurist misschien minder bruikbaar is, is het voor de Belgische lezer zeker aangename lectuur. Eenieder die in de strafrechtelijke behandeling van niet-toerekenbaren geïnteresseerd is, zal in het boekje van Haffmans een nuttige inleiding tot de Nederlandse aanpak kunnen vinden.

M. Faure

**De Hullu, J. en Van der Neut, J.L., Zedelijkheidswetgeving in beweging, Ars Aequi Libri, Nijmegen, 1985, 154 p.**

Beide auteurs zijn er in geslaagd een ruim overzicht te geven van de evolutie van de zedelijkheidswetgeving in de tijd.

Alle aspecten van het probleem worden geanalyseerd gaande van naakt recreatie tot pornografie, verkrachting en andere handelingen in strijd met de wet op de zeden. Naast penologische beschouwingen, een ruime sociale benadering van de gestelde problematiek illustreren criminografische informatie de naar voren gebrachte trends.

De Nederlandse Commissie Zedelijkheidswetgeving (ook commissie MELAI genoemd) heeft een viertal — omstreden — rapporten uitgebracht, er zijn door de Minister van Justitie voorstellen tot wetswijziging gedaan en in de rechtspraak zijn belangrijke uitspraken gedaan met betrekking tot de interpretatie van strafbepalingen. Telkens rijst de vraag in hoeverre deze justitiële initiatieven in overeenstemming zijn met de maatschappelijke veranderingen en resultaten van sociaalwetenschappelijk onderzoek.

Wellicht had wat meer internationale toetsing het boekje op een nog hoger niveau gebracht. Dit is des te meer waar nu rekening houdend met sociale ontwikkelingen die zich in de verschillende landen aftekenen. De grenzen binnen Europa worden opengegooid en een groot deel van de bevolking wordt actief geconfronteerd met zedelijkheidswetgevingen in het buitenland, al was het maar tijdens de vakantieperiode.